

VAKSINIMI KUNDËR COVID-19 NË KOSOVË

Faik Hoti

*Specialist i Shëndetësisë Publike
Instituti Kombëtar i
Shëndetit Publik*

*Udbëheqës i Departamentit të
Komunikimit me
Publikun
Ministria e Shëndetësisë*

Në përputhje me Ligjin për parandalimin dhe luftimin e pandemisë COVID-19, i miratuar nga Kuvendi i Kosovës në muajin gusht të vitit 2020, institucionet përkatëse kanë koordinuar dhe planifikuar të gjitha fazat e vaksinimit kundër COVID-19, duke filluar nga procedurat rregullative e deri te vlerësimi pas futjes në përdorim të vaksinave. Planifikimi i futjes në përdorim të vaksinës kundër COVID-19 është bërë nga Komiteti për vaksinimin COVID-19, i krijuar më 24 dhjetor 2020 nga Ministria e Shëndetësisë.

Ky komitet ka hartuar Planin Shtetëror të Vaksinimit (PShV) kundër COVID-19, i cili më 19 shkurt 2021 është miratuar nga Ministria e Shëndetësisë. Plani përcakton grupet prioritare për vaksinim në bazë të disponueshmërisë së vaksinave në secilën fazë specifike të vaksinimit. Sipas PShV, vaksinimi kundër COVID-19 do të bëhet në tre faza.

Në fazën e parë është paraparë të vaksinohen 3% e popullsisë apo 54.000 qytetarë:

- Punëtorët shëndetësorë;
- Personat mbi 80 vjeç;
- Personat në shtëpitë e të moshuarve dhe ata që kujdesen për ta; dhe
- Personat me sëmundje kronike.

Në fazën e dytë është paraparë të vaksinohet pjesa tjetër e popullsisë, 17% apo 306.000 qytetarë.

Gjatë fazës së parë dhe të dytë të vaksinimit, Kosova është paraparë të përdorë vaksinat nga mekanizimi COVAX AMC i Aleancës globale Gavi, ku Kosova ka aplikuar për sigurimin e vaksinës dhe është njëra ndër vendet e kualifikuara që të marrë falas nga ky mekanizëm 360.000 vaksina.

Në fazën e tretë, sipas PSHV, vaksinimi do të shtrihet në pjesën tjetër prej 50% apo 900.000 qytetarë në mënyrë që të arrihet caku prej 70% të mbulimit me vaksinim të popullatës kundër COVID-19.

Në total 70% e popullsisë apo 1.260.000 persona, do të synohen për vaksinim kundër COVID-19 gjatë zbatimit të tre fazave të vaksinimit kundër COVID-19.

Gjatë gjithë procesit të vaksinimit do të ketë barazi në përzgjedhjen e grupeve të synuara për vaksinim dhe ofrimin e shërbimeve të vaksinimit.

Për zbatimin e komponentëve të PShV dhe prokurimin e vaksinave, Qeveria e Kosovës ka ndarë 40 milionë euro (apo përafërsisht 48 milionë \$ amerikanë) në kuadër të buxhetit për vitin 2021 dhe Kuvendi i Kosovës e ka aprovuar këtë vendim.

Gjatë planifikimit të futjes në përdorim të vaksinës kundër COVID-19, vëmendje e veçantë i është kushtuar logjistikës dhe komponentës së zinxhirit të ftohtë të ruajtjes së vaksinës. Në muajin dhjetor

të vitit 2020, Ministria e Shëndetësisë ka përfunduar vlerësimin e Pajisjeve të Zinxhirit të Ftohtë (PZF) në Kosovë, mbështetur nga zyra e UNICEF-it në Kosovë. Sipas gjetjeve të vlerësimit, kapaciteti i sistemit të zinxhirit të ftohtë në temperaturë +20C +80C, si dhe kapaciteti i Zinxhirit Ultra të Ftohtë (ZUF) i sistemit të zinxhirit të ftohtë në Kosovë (apo kapaciteti në -70C, -80 C) mjaftojnë për ruajtjen dhe shpërndarjen e vaksinave që kërkohen për imunizimin e më shumë se 60% të popullsisë së përgjithshme të vendit. Këto kapacitete Kosova i ka arritur duke siguruar ftohtësit ultra të ftohtë (deri në -86 C), përmes blerjes nga Projekti i Shëndetësisë Kosovare në MSh, përmes huamarrjes nga Banka Botërore.

Përgatitjet janë bërë edhe për burimet njerëzore, të cilat do të angazhohen në programin e vaksinimit. Bazuar në kapacitetin ekzistues të burimeve njerëzore, Komiteti për vaksinimin kundër COVID-19 vlerësoi se stafi ekzistues me përvojë, i cili është i angazhuar në vaksinim në Programin Kombëtar të Vaksinimit (Programi i Zgjeruar i Imunizimit – PZI), do të jetë i mjaftueshëm për dhënien e vaksinës kundër COVID-19, pa komprometuar programin e rregullt të imunizimit. Për dy fazat e tjera do të rriten burimet ekzistuese njerëzore, bazuar në vlerësimin e nevojave.

Gjithashtu, trajnime të detajuara për punëtorët shëndetësorë janë mbajtur dhe do të mbahen edhe në javët e muajt në vijim, bazuar në modulet e trajnimit të zhvilluara nga OBSH-ja dhe UNICEF-i. Më shumë se një mijë ekipe qendrore dhe lokale të imunizimit, mjekë, infermierë, menaxherë shëndetësorë vendas, teknikë të zinxhirit të ftohtë, media dhe folës në media, do të trajnohen për të mbikuruar aspekte të ndryshme të procesit të vaksinimit kundër COVID-19.

Meqë futja në përdorim e vaksinave të reja kërkon komunikim efektiv përmes kombinimit të qasjeve të ndryshme strategjike, për zbatimin e suksesshëm të PShV janë ndjekur disa drejtime strategjike:

- a) Menaxhimi i keqinformimit;
- b) Angazhimi i komunitetit;
- c) Ngritja e kapaciteteve të punëtorëve shëndetësorë;
- d) Komunikimi i krizave;
- e) Gjenerimi i të dhënave dhe shpërndarja e informacionit.

Me qëllim të informimit dhe ndërgjegjësimit të publikut rreth këtij procesi, MSh-ja, IKSHPK-ja në bashkëpunim me UNFPA-në, OBSH-në e UNICEF-in, mbështetur nga Këshilli Britanik (UK-aid), kanë filluar fushatën “Bashkë kundër COVID-19” që ka dy komponentë:

- I pari - ka të bëjë me mirëmbajtjen e masave aktuale

Korrespondenca:
faik.hoti@rks.gov.net

në fuqi kundër COVID-19: Higjiena, bartja e drejtë e maskës; dhe ruajtja e distancës dhe,

- I dyti-ka të bëjë me informimin e drejtë rreth vaksinimit kundër COVID-19 dhe eliminimin e keqinformimeve lidhur me vaksinën kundër COVID-19.

Gjatë procesit të vaksinimit, monitorimi do të jetë një komponent tjetër i rëndësishëm dhe për këtë do të zhvillohet një modul i veçantë për vaksinimin kundër COVID-19 dhe do të integrohet në WebApp të Sistemit Informativ Shëndetësor (SISH). Në këtë modul, të dhënat personale të personave që marrin vaksinën do të futen në sistem në kohë reale nga profesionistët shëndetësorë në kohën e marrjes së vaksinës. Kjo do të bëjë të mundur raportimin mbi statusin e procesit të vaksinimit, bazuar në tregues të ndryshëm, të tillë si popullsia totale e vaksinuar, numri i të vaksinuarve, të ndarë sipas moshës, gjinisë, komunës, etj.

Nga ana tjetër, për raportimin dhe hetimin e ngjarjeve negative pas vaksinimit (EPPV) do të përdoret Manuali për mbikëqyrjen e EPPV i zhvilluar nga Instituti Kombëtar i Shëndetësisë Publike (IKSHP). Hetimi i EPPV-ve potenciale do të bëhet nga grupi i ekspertëve nga Ministria e Shëndetësisë, Programi Kombëtar i Imunizimit, IKSHP-ja, Agjencia e Kosovës për Produkte dhe Pajisje Medicinale, dhe do të vëzhgohet nga OBSH-ja dhe UNICEF-i.

Gjashtë muaj pas fillimit të vaksinimit, do të kryhet një vlerësim lidhur me përdorimin e vaksinave, bazuar në udhëzimet e OBSH-së. Vlerësimi do t'ua mundësojë institucioneve të bëjnë ndryshime në sistem, në mënyrë që të përmirësojnë procesin e vaksinimit në fazat vijuese.

Sidoqoftë, ecuria (e suksesshme apo e pasuksesshme) e këtij procesi do të varet nga qasja në vakcina, një sfidë kjo e jashtëzakonshme sidomos për shtetet me të ardhura të ulëta dhe të mesme, duke pasur parasysh faktin që shtetet e forta, kompanitë e të cilave faktikisht janë edhe prodhues kryesor të vaksinave (Pfizer/BioNTech, Oxford Astra Zeneca, Moderna...) kanë ndarë për vete pjesën më të madhe të vaksinave, ndërkohë që fenomeni i njohur si “nacionalizmi” i vaksinave, i kë vënë në vështirësi për sigurimin e vaksinave shtetet më të varfëra, përfshirë këtu edhe Kosovën.

Një rrethanë tjetër vështirësuese në sigurimin e vaksinës kundër COVID-19 për Kosovën është edhe fakti se Qeveria e Kosovës nuk ka shprehur interesim që popullatës në Kosovë t'i ofrojë vakcina të pa miratuara për përdorim nga FDA, EMA apo OBSH, siç janë vakcina ruse “Sputnik” apo ajo kineze “Sinopharm”, me të cilat kanë filluar vaksinimin disa shtete (fqinje) në Ballkan, përderisa negociimi i drejtpërdrejtë me kompanitë, gjithashtu është treguar mjaft i vështirë për faktin se në fillim të vaksinimit

kundër COVID-19 kërkesat për vakcina janë shumë më të mëdha se sa prodhimi i tyre, ndërsa kompanitë e mëdha kanë interes primar tregun e madh, të cilin e gjejnë në shtetet më të fuqishme ekonomike dhe me popullsi më të madhe.

SHËNDETI MENDOR GJATË DHE PAS PANDEMISË COVID-19

Sipas OBSH-së, izolimi shoqëror, frika nga infektimi, humbja e anëtarëve të familjes, shqetësimi nga humbja e të mirave materiale, humbja e punësimit dhe shqetësimet për të ardhmen, tregojnë se pandemia Covid-19 si asnjëherë më parë ka prodhuar efekte me përmasa shqetësuese në gjitha sferat e jetës pa e amniestuar shëndetin mendor të popullatës, e veçanërisht grupet e rrezikut si fëmijët, adoleshentët, të moshuarit, personat me çrregullime të rënda të shëndetit mendor, personat e predispozuar për çrregullime të shëndetit mendor, gratë dhe, natyrisht profesionistët shëndetësorë të cilët janë linja e parë e ballafaqimit me qytetarët e prekur nga infeksioni Covid-19.

Studimet e realizuara në Kosovë gjatë kohës së pandemisë, konfirmojnë rritje të nivelit të stresit, ankthit dhe depresionit si rezultat i pandemisë posaçërisht për shkak të ndryshimeve të mëdha në mënyrën e jetesës, krizës ekonomike, kufizimeve të ndryshme, presionit nga mësimi online, frika nga infektimi, etj.

Si probleme më të shpeshta klinike janë paraqitur stresi, ankthi, çrregullimi i stresit posttraumatik tek personat që kanë humbur të afërmit, fobitë, obsesionet, depresionet dhe epizodat psikotike. Njëkohësisht, duhet theksuar se një nga problemet kryesore në vendin tonë është stigma nga sëmundjet psikiatrike dhe infeksioni me Covid-19 si dhe mungesa e informatave përkitazi me këto probleme.

Me qëllim të adresimit të këtyre problemeve, MSh në bashkëpunim me institucionet e tjera dhe profesionistët e fushës përkatëse, kanë hartuar dhe miratuar Planin e Veprimit për Shëndetin Mendor gjatë dhe pas pandemisë Covid-19 (2020-2021) me objektiv të përgjithshëm: Ruajtja e shëndetit mendor të popullatës gjatë dhe pas Pandemisë Covid-19.

Plani ka edhe gjashtë objektiva specifike që janë:

1. Ngritja e vetëdijes së qytetarëve për ruajtjen e shëndetit mendor dhe për faktorët e rrezikut;
2. Sigurimi i shërbimeve psikologjike on-line për qytetarët dhe profesionistët e angazhuar në ballafaqimin me pandeminë Covid-19;
3. Rritja e kapaciteteve për ofrimin e shërbimeve për shëndetin mendor, përmes instrumenteve elektronike;
4. Fuqizimi i shërbimeve të kujdesit për personat me

Vegëza:

<https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/02/Plani-Shteteror-i-Vaksinimit-kunder-Covid-19.pdf>

çrregullime të shëndetit mendor;

5. Ofrimi i shërbimeve psiko-sociale sipas praktikës më të mirë mjekësore; dhe

6. Sigurimi i të dhënave të bazuara në dëshmi për gjendjen e shëndetit mendor gjatë dhe pas pandemisë Covid-19.

STUDIMI: BESUESHMËRI E LARTË GJATË COVID-19 PËR MANTELWARDHËT NË KOSOVË

Kosova ka aplikuar reagimin multisektorial ndaj shpërthimit të COVID-19, proces që ka filluar që nga janari i vitit 2020. Këtu përfshihet fokusi i fuqishëm në komunikimin shëndetësor, distancimin fizik, izolimin dhe karantinën, monitorimin dhe mbikëqyrjen si dhe testimin. Si përgjigje ndaj shpërthimit ndërkaq, më 17 mars 2020, Qeveria e Republikës së Kosovës ka shpallur emergjencën e shëndetit publik. Më 13 mars 2020, në Kosovë janë diagnostikuar dy rastet e para (të importuara) me COVID-19. Deri më 28 shkurt 2021 janë konfirmuar 68.777 raste pozitive të SARS-CoV2 dhe janë shënuar 1595 vdekje.

Me qëllim të reagimit ndaj situatës epidemiologjike që ndryshon shpejtë, Ministria e Shëndetësisë dhe IKSHPK-ja kanë zbatuar një studim serik, ndërsektorial për të vlerësuar perceptimet e riskut për publikun, sjelljet, besimin, njohuritë dhe variablat e tjera në lidhje me pandeminë COVID-19, duke përdorur anketën e siguruar nga OBSH-ja, të adaptuar në kontekst të situatës së COVID-19 në Kosovë.

Studimi “Perceptime për sjelljen ndaj COVID-19 në Kosovë”, që është një monitorim i njohurive, perceptimeve të riskut, sjelljeve preventive dhe besimit për të informuar reagimin mbi shpërthimin e pandemisë, është zhvilluar në dy raste: Raundi i parë i grumbullimit të të dhënave është zhvilluar në tetor 2020, ndërsa raundi i dytë i grumbullimit të të dhënave është realizuar në nëntor 2020.

Ajo që ka dalë nga ky studim është e dhëna se të anketurit kanë treguar besueshmëri të lartë në institucionet shëndetësore, në veçanti ndaj punonjësve të kujdesit shëndetësor.

Në raundin e parë të hulumtimit, në tetor, ka rezultuar se mbi 60% të respondentëve (67%) kanë shprehur shumë besim në informatën që e pranojnë nga punonjësit e kujdesit shëndetësor, IKShP-ja, Ministria e Shëndetësisë dhe OBSH-ja. Më pak se gjysma (47%) ndërkaq, thonë se më shumë i besojnë për informata të COVID-19 uebfaqes së IKSHPK-së dhe 46% kanë besim të madh në linjat ndihmëse për COVID-19, përdërisa 40% i besojnë televizionit. Mediat sociale, radiot, gazetat dhe të famshmit/influencuesit e mediave sociale, sipas studimit, janë burime më pak të besueshme.

Në raundin e dytë të anketimit (nëntor 2020) të gjeturat thonë se besimi në të gjitha institucionet, përveç në transportin publik, ka qenë më i ulët se sa

ka qenë në tetor.

Megjithatë, institucionet shëndetësore kanë ruajtur besueshmërinë e publikut, pasi që mbeten ndër më të besueshmet, ku sipas studimit, më të besueshmit janë mjekët familjarë (66%), IKShP-ja (64%), MSh-ja (61%) dhe spitalet (61%). Besim më i ulët është shprehur drejt institucioneve të arsimit, sikurse shkollat (50%), universitetet (46%) dhe kopshtet e fëmijëve (43%). Në të dhënat e nëntorit, besueshmëri e lartë është treguar edhe ndaj Policisë së Kosovës.

Besimi i madh në punonjësit e kujdesit shëndetësor dhe autoritetet shëndetësore është pozitiv dhe strategjia për nxjerrje të kësaj njohurie mund të përpilohet duke përdorur punonjësit e kujdesit shëndetësor dhe burimet tjera joformale të besueshme si burime të qëndrueshme të informatave lidhur me COVID-19.

Vegëza:

<https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2020/12/PLANI-I-VEPRIMIT-PER-SHENDET-MENDOR-GJATE-DHE-PAS-PANDEMISE-COVID-19.pdf>